Od najstarijih vremena etnička skupina i narod koji se prozvao u dalekoj zakarpatskoj prošlosti imenom Hrvati služio se u svakidašnjoj komunikaciji određenim oblikom jezika, a nešto kasnije i pisma kako je to posvjedočio na vrlo dražestan način črnorizac Hrabar. Jezik se s vremenom razvijao u svim lingvističkim pravcima, kao i samo pismo kojim su se određeni i važni sadržaji prenosili drugima i pamtili radi svoje vrijednosti i određene važnosti u datim trenucima. Postojala je određena komunikacija i s drugim etničkim skupinama, drugim narodima čiji su jezični kodovi i slovni sustavi bili drugačiji. Suobraćanje je bilo jednostavnije i lakše ako su postojale neke sličnosti u sveukupnom jezičnom sustavu, a teže ako su postojale ogromne razlike.

U ovu jezičnu šumu na slavenskome prostoru, u kojemu se nalazio i hrvatski, upala su dvojica braće apostola sv. Ćiril i sv. Metod, Grci vični i slavenskome jezičnom kodu, koji su se potrudili ustaviti jezik i svu jezičnu problematiku velike skupine tih slavenskih naroda. Jezik kojim su se slavila sveta liturgijska slavlja s mnoštvom prevedenih liturgijskih knjiga s latinskoga zvao se starocrkvenoslavenski, koji je postao koine za slavenske narode, a kasnije su nastajale narodne redakcije iz kojih će se s vremenom razvijati nacionalni jezici, među kojima je i hrvatski jezik. Uza sam govor moralo se tragati i za znakovima kojima će biti jezik pisan u kamenu, na pergameni i na druge način da bi se neki sadržaji mogli pamtiti i prenositi iz pokoljenja u pokoljenje. U razdoblju prije pravopisa pisalo se svakako, a svrha je bila razumljivost, potom su slijedila razdoblja stvaranja pravopisnih i gramatičkih sustava, gdje su bila dominantna slova ili grafemi, odnosno slovni ili grafijski sustavi. Tako je hrvatski narod u svojoj povijesti, počevši od 9. st., počeo njegovati slovni sustav glagoljicu. Ime pisma dolazi od starocrkvenoslavenske riječi glagolati što znači "govoriti". Na obredima je vete tekstove čitao i izgovarao svećenik glagoljaš. Sam termin glagoljski poznat je još iz 16. st., premda je ime za glagoljicu iskovano tek u 19. st. radi znanstvenih obrada.

Najveći poznavatelj glagoljice u Hrvata, fra Marko Japundžić bio je pristaša teorije da je glagoljica starija od vremena sv. Ćirila i Metoda. No, i ovaj je slovni sustav imao svojih uzora u drugim pismima, što će svaki bolji poznavatelj odmah uočiti fonem f koji se ušuljao u glagoljicu, iako je umnogome auhtono pismo i slovni sustav. Njime su se služili svećenici glagoljaši u svojoj pastoralnoj i sveukuponoj kulturnoj praksi. Slovni sustav se s vremenom mijenjao, nadopunjavao, te se razvijao kao i sam jezik koji će dobiti u punini svoje ime hrvatski. Umjesto glagoljice domećali su se u praksi i slovni sustavi zvani hrvatska ćirilica ili kurilovica, zatim bosančica ili bosanica, te latinica u više inačica. Tu su nam stupovi jezične priče o. Bartol Kašić i njegova gramatika iz 1604. god., zatim fra Andrija Kačić Miošić, don Vid Došen, Antun Matija Relković, fra Matija Divković, fra Lovro Šitović sa svojim pravopisom i gramatikom, potom Ljudevit Gaj, Vjekoslav Babukić, Tomo Maretić i drugi.

Govor i pisanje kao i cjelokupno kulturološko zbivanje i opredjeljenje kod Hrvata koji su njegovali narodni jezik i narodno pismo glagoljicu, pa makar u više slovnih sustava tijekom duge povijesti, nazivaju se glagoljaškom tradicijom u hrvatskome narodu. Ta se povijesna tradicijska praksa više puta i na više načina sukobljavala s nekim službenim formama jezične i gramatičko-pravopisne prakse u kojoj su bili naglašeni jezici Biblije, a to su: hebrejski i grčki, te latinski na koji je kasnije sv. Jeronim preveo Bibliju. Trebat će u povijesti Katoličke Crkve proći mnogo stoljeća da se shvati proročka misao i proročko djelo svete braće Ćirila i Metoda, kao i

sveukupna praksa naših glagoljaša, a ta je, što je zasad Biblije, da Boga trebaju slaviti svi puci i jezici. To se dogodilo na Drugome vatikanskom saboru (1962.-1965.).

Danas je na svijetu oko 7000 jezika i 1000 slovnih sustava. Među njima je i krilati hrvatski jezik sa svom svojom povijesnom dimenzijom i sadašnjom praksom. Njemu su na svoj način služili i sinovi današnje Bosne i Hercegovine, koji su govorili hrvatskim jezikom i pisali hrvatskim pismenima počevši od glagoljice, ćirilice, kurilovice, bosančice, bosanice (valja imati na umu ova tri povijesna dokumenta: Baščanska ploča, Valunska ploča i Humačka ploča), zatim preko svih latiničnih sustava do suvremenoga latiničkoga sustava kojim se služe sadašnji govornici hrvatskoga jezika kako u matičnoj domovini Republici Hrvatskoj, tako i u Bosni i Hercegovini i diljem svijeta u kojoj god državi bili i živjeli. U tome jeziku i s tim slovnim sustavima, što su ih gradili Hrvati kroza svoju povijest pomiješani i s drugim etničkim skupinama i narodima sve do danas, umirali su i rađali se. Na poseban način valja reći das u se rađali i umirali naši svećenici glagoljaši i u Bosni i Humskoj Zemlji koji su bili u jakoj poveznici s onim svećenicima od Krista, a zatim s onim glagoljašima od Ćirilovih i Metodijevih vremena pa sve do dana njihovih preminuća bilo na kojem pedlju tla na kojemu su sijali duh jedne, svete, katoličke i apostolske Crkve na čelu s Papom i u zajedništvu sa svojim biskupima i narodom. I nije toliko bilo upitno ozemlje ni tlo, koliko kraljevstvo nebesko gdje se valja sve naći na okupu gdje je samo jedan jezik i jedan slovni sustav, a to je ljubav o kojoj uzvišeno pjeva sv. Pavao u 13. glavi Poslanice Korinćanima. U toj skupini navjestitelja bijahu bili i naši glagoljaši iz Vinice o kojima slijedi posebna priča sa spomenikom njima u čast.

Spomenik u čast glagoljašima u Vinici.

U Vinici kod Tomislavgrada od početka srpnja 2008. pa do početka kolovoza 2009. nikao je spomenik u čast glagoljašima iz župe Vinice, koji još nije posve dovršen jer sve ono što slijedi veoma je kvalitetno i skupo. Projektanti ovoga spomenika jesu ing. Petar Gale iz Zagreba, rodom iz sela Galića u župi Rašeljke, i ing. Milan Čamber iz Vira. Izvođači radova majstori su radionice *Mramor Vir* kod Posušja.

Spomenik u čast glagoljašima s velikim kamenim oltarom od 3 tone, krstionicom, ambonom, svijećnjakom i sedijima ozidan je od kamenih blokova, a kameni križ visine 4 metra sastavljen je od dva dijela. Onaj prolaz kao vrata s polulukom na spomeniku označava ovozemnost i onozemnost, o čemu su glagoljaši propovijedali kao svećenici. Na tome mjestu glagoljicom će biti ispisane početne riječli Ivanova evanđelja: *Iskoni bje slovo, slovo bje kod Boga, Bog bje slovo!* Naime, to nas sve podsjeća na ulazna vrata u crkvu kao građevinu gdje se sakuplja na liturgijska slavlja živa Crkva, Narod Božji, o čemu su oni maštali u tome turskom vremenu, ali i u vremenu njihova osporavanja zbog jezika u liturgiji i koječega drugoga. Ova nedovršenost crkve, koju su oni htjeli zidati na raznim mjestima gdje su djelovali, doziva nam u svijest to nesretno vrijeme strane sile da odustanu od svoga hrvatskoga i crkvenoga djela, a činjenica je da nisu nigdje podigli crkvu nego su uvijek mise slavili u pećinama, na grobljima i pod vedrim nebom (*sub divo*). Ono čvrsto i stameno što je glagoljaše motiviralo u njihovu životu i radu jest Kristov križ koji je

ovdje projektiran kao velebni kameni križ s nacionalnim obilježjima u podnožju. Imali su oltar (*altare portabile*) na kojem su slavili svete mise i s kojega su dijelili ostale sakramente, ali i za nj su se morali boriti u tim i takvim vremenima. Na ovome spomeničkom oltaru jest najstariji kršćanski znak ribe (IX?Y? - Isus Krist Sin Božji Spasitelj), te tako ovaj oltar s dva podnožna kamena bloka i uklesanom ribom gotovo kao da plovi kroz prostor i vrijeme, što označava stvarno stanje prenošenja oltara od mjesta do mjesta u ta davna teška vremena. Na jednoj plohi oltara bit će napisane riječi Psalma 84: “I vrabac sebi log nalazi i lastavica gnjezdašce gdje će položiti mlade svoje, a žrtvenike tvoje, Jahve nad Vojskama, Kralju moj i Bože moj!“ Ovdje je uz oltar ambon s križem i slovom X odakle se naviješta Božja riječ i krstionica koja označava čin svetoga krštenja i ulaska krštenika u Crkvu s slovnom ikonografijom koja znači početak i svršetak (A - ?), te svijećnjak na kojem se pale svijeće za vrijeme misnoga slavlja što označavaju Krista koji je svjetlo na prosvjetljenje svoga vjerničkoga puka.
Za spomenik u čast glagoljašima rodom iz župe Vinice uradio je kipar Jure Žaja u bronci medaljone za svakoga od njih napose, a to su: **don Josip Jurčević** (oko 1740.-1776.); **don Martin Jurčević**
(1744.-1804.);
don Ilija Jurčević
(1764.-1838.);
don Jakov Perković
(1767.-1836.);
don Tadija Ćalić
(1780.-1835.);
don Josip Lučić
(1780.-1839.), te
biskup Nikola Bijanković
(1645.-1730.), koji je pohađao ove krajeve i odgajao svećenike glagoljaše. Medaljone je dovezao iz Zagreba 17. srpnja 2011. sam umjetnik, a svečano ih je postavio na kameni spomenik skupa s ing. Milanom Čamberom 21. srpnja 2011.
Na vrh spomenika postavljen je lik biskupa Bjankovića na kamen čiji oblik podsjeća na stećak, a ispod biskupova lika uokrušce se nižu na kamenu uz prolaz brončani likovi svećenika glagoljaša. Djeluju tako da i sada dozivaju puk, koji prolazi kroz taj spomenički prolaz, na sveta blagdanska i nedjeljna misna slavlja, na učenje povijesti, slova i slovesa svoga hrvatskoga jezika: glagoljice, hrvatske ćirilice, bosančice i latinice u nekoliko inačica do ove sadašnje, te na sve radosti koje im Crkva, naša Majka i Učiteljica nudi iz dana u dan. Oni su tu pokraj ulaza u hram života gdje je Oltar i sve prate kao budni pastiri jer ne žele da vjernički i hrvatski narod zaboravi svoje korijene, svoju povijest, da se ne zapetlja u vrtlozima sadašnjosti, te da ne izgubi budućnost. Glagoljaši su naši pastiri, od Boga poslani, koji su okrenuti jedan prema drugome na ulazu, svečanom ulazu u hram pod vedrim nebom, u crkvu za kojom su čeznuli da je podignu, s pukom sagrade u mjestima svoga djelovanja u tim davnim teškim turskim vremenima neslobode ali nisu uspjeli, jedino što su zidali živu Crkvu, narod Božji i što su s tim narodom i svim ostalim pastirima našega puka nosili svoje teško breme i svoj križ, što je tu u tkivu ovoga spomenika. Kad oni nisu mogli podizati crkve i oltare, a vruće su željeli i htjeli, onda evo im u čast spomenik s oltarom i naše dužno sjećanje, ljubav i poštivanje. Podižući ovaj spomenik njima u čast podižemo ga svim onim nositeljima Božje poruke u ovome svijetu, svim našim župnicima i redovnicima, te svima koji su krenuli putem Božjih apostola iz ove župe.

Sada su ovi glagoljaši na “svome plemenitom” podno Zavelima, u Vinici, gdje su rođeni i odakle su otišli u sjemenište Priko kod Omiša gdje su svladali osnove duhovnosti, zatim svećeničkoga i glagoljaškoga života i rada, te se predali Bogu i narodu diljem naših hercegbosanskih i inih hrvatskih krajeva propovijedajući hrvatskim jezikom i pišući hrvatskim jezikom i slovima, te šireći sveukupnu kulturu svoga naroda. Sunce ih ujutro obasja i doživljavamo ih vrlo budnima, spremnima za svaku akciju, za svaki rad za dobrobit svoga naroda, za svakodnevnu borbu za hrvatski jezik i kulturu, za vjeru i život u Bogu. Sunce ih ugrije i u podne, nekako odozgor a oni su još čili, poletni, čak zagledani u sunce i plavetnilo neba. Kamen im je postao topao, drag, pa i kad je hladan ovaj kamen, on je njima znamen borbenosti za ideale vjere, ćudoređa, domoljublja, jezikoljublja, svega što tvori bit i ljepotu života. I popodne sunce obasjava stamene glagoljaše, samo sada njihove sjene padaju na istočnu stranu, kao što su ujutro izdužene lijegale na zapadnu stranu. Oni su gotovo zagledani u iskon: *Iskoni bje slovo, slovo bje kod Boga, Bog bje slovo!* Ove su riječi s radošću propovijedali svome puku dok su bili živi, a evo i sada dok su mrtvi i na ovome spomeniku u svojim likovima u bronci.

Uoči ovogodišnje proslave Male Gospe, zaštitnice župe Vinice, bit će na ovaj spomenik postavljen i puku predstavljen slovni sustav hrvatskoga naroda zvani **glagoljica**, što ga je izradio od kovanoga metala Mate Madunić, direktor
Bravarije Pilešević
u Cisti Provo.

U Vinici, danas maloj a nekoj veoma velikoj župi, koja se naslanja na Studence i Aržano, koja je u općini Tomislavgrad, u Mostarsko-duvanjskoj biskupiji sazidan je spomenik s oltarom u čast glagoljašima na kojem su postavljeni njihovi likovi u bronci i ona slova koja su ih nadahnjivala za sveukupni rad za dobro svoga naroda i Crkve.

Vinica, Glavosjek sv. Ivana Krstitelja 29. kolovoza 2011. prof. don Ilija Drmić